

Jadwiga Grunwald

Przemiany zachodzące w systemie tworzenia rzeczowników złożonych (na przykładzie nowo powstałych złożeń w dobie pandemii koronawirusa)

11 marca 2020 roku Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) ogłosiła pandemię nowego koronawirusa. Wydarzenie to w istotny sposób zdominowało rok 2020, zmieniając nasze życie prywatne i zawodowe. Nowa rzeczywistość szybko znalazła odzworowanie w języku. Wraz z rozwojem sytuacji do języka potocznego przenikało coraz więcej wyrazów do tej pory używanych wyłącznie przez specjalistów; lawinowo zaczęły się również pojawiać wyrazy nowe, opisujące dotychczas nieznanne zjawiska. Każdego dnia na łamach prasy i w środkach masowego przekazu pojawiają się neologizmy w postaci złożeń, kontaminacji i derywatów prostych. Odzwierciedlają one nie tylko, jak wielkie piętno szerząca się epidemia odcisnęła na licznych aspektach życia współczesnego człowieka, ale również – fenomeny i procesy zachodzące aktualnie w zakresie słowotwórstwa języka polskiego.

Celem artykułu jest prezentacja dynamicznych zmian w polskim systemie leksykalnym, szczególnie zaś zjawiska tzw. ameroglobalizacji oraz tendencji do degradacji stylu neutralnego na przykładzie wybranego słownictwa, które pojawiło się w uzusie językowym po ogłoszeniu pandemii wirusa SARS-CoV-2 w Polsce. Materiał badawczy pochodzi z polskich środków masowego przekazu, publikowanych w polskich portalach informacyjnych od początku roku 2020 do końca kwietnia 2021 roku. Wyekszerpowane jednostki leksykalne wyselekcjonowano z różnych stron internetowych o charakterze informacyjnym zarówno przy pomocy wyszukiwarki Google oraz wyszukiwarki tekstów Frazeo.pl, a także z serwisu Twitter. Ich dobór jest dowolny, gdyż sytuacja epidemiczna w kraju w dalszym ciągu wydaje się rozwojowa. Leksemy poddane zostały analizie strukturalno-semantycznej, mającej na celu zaprezentowanie wpływu czynników zewnętrznych na leksykę polską oraz na naturę środków językowych wykorzystywanych przez użytkowników do opisu zmienionej przez wirus rzeczywistości.

1. Wyrazy złożone w języku polskim

Tradycja badań i związanych z nimi klasyfikacji polskich wyrazów złożonych jest bogata i różnorodna. Jednym z pierwszych badaczy, którzy podjęli temat złożeń leksykalnych, był Stanisław Szober, definiujący je jako wyrazy zawierające więcej

aniżeli jeden pierwiastek. W zależności od struktury badacz podzielił je na *zestawienia* i *zrosty*. Zaobserwował przy tym, że wzajemny stosunek zachodzący pomiędzy poszczególnymi częściami wyrazów złożonych realizuje się w dwojaki sposób: albo za pomocą przyrostków fleksyjnych (w przypadku zestawień), albo ich braku (w zrostach)¹. Również Zenon Klemensiewicz definiował wyrazy złożone jako takie, w których skład wchodzi dwa rdzenie², natomiast Henryk Gaertner reprezentował podejście nieco odmienne, postrzegając wyrazy złożone jako twory powstające z zespolenia nie rdzeni, ale pni³.

Rozbudowaną analizę wyrazów złożonych podjęła swego czasu Irena Klemensiewiczówna, uzupełniając powyższe definicje o kolejne aspekty. Pierwszym z nich są kwestie wynikające z natury morfemów, które wchodzi w skład złożenia. Badaczka przedstawia liczne kontrowersje, jakie budzą złożenia z przedrostkami, występującymi samodzielnie jako przyimki. Inne wątpliwości wzbudzają zrosty, w skład których wchodzi rdzenie obce, np. *hydroskopia*, *teologia*. Badaczka wyraża pogląd, że wyrazy takie nie mogą być traktowane jako złożenia, gdyż z punktu widzenia polszczyzny należałoby je uznać za jednordzenne. Nie rozumiemy bowiem ich części składowych, rozumiemy tylko całość. Przykładowo cząstki *astro-*, *-logia* nic w polszczyźnie nie znaczą, a w rezultacie – nie mają rdzenia. Konkludując, Klemensiewiczówna do wyrazów złożonych zalicza tylko struktury zawierające przynajmniej dwa polskie rdzenie, czyli takie, które występują obecnie jako morfemy główne w wyrazach pojedynczych, należących do zasobów słownikowych języka polskiego⁴.

Alicja Nagórko dzieli złożenia zarówno na zrosty (kompozycje bez afiksów), zestawienia (jednostki nazwowe o strukturze współrzędnej, por. *Ruciane-Nida* bądź też niewspółrzędne, por. *samochód pułapka*) oraz złożenia właściwe (charakteryzujące się największą kompilacją formy, np. *wiel-o-ród-k-a*). Analiza tych ostatnich ujawnia piętrową organizację składników. Cechą kompozycji jest jej nominalny charakter, w ten sposób bowiem tworzy się w zasadzie tylko rzeczowniki i przymiotniki. U podstaw złoża leżą natomiast frazy czasownikowe bądź rzeczownikowe, podrzędnikami zaś mogą być: inne rzeczowniki, przymiotniki lub liczebniki⁵. Ugruntowało się rozumienie wyłączone z grupy wyrazów złożonych formacje prefiksalne, pochodne od wyrażań przyimkowych i motywowane przez wyraz złożony, a także struktury o już zatartej motywacji⁶.

¹ S. Szober, *Gramatyka języka polskiego*, 1923, s. 120.

² Z. Klemensiewicz, *Gramatyka współczesnej polszczyzny kulturalnej w zarysie*, Lwów–Warszawa 1939, s. 61.

³ Według Gaertnera pnie posiadają albo budowę nierozwiniętą (są wtedy tożsame z rdzeniami), albo też rozwiniętą. Wtedy w ich skład oprócz rdzenia wchodzi co najmniej jeden narostek, np. *za/płat-a*. Zob. H. Gaertner, *Gramatyka współczesna języka polskiego*, Lwów–Warszawa, 1934, s. 235.

⁴ I. Klemensiewiczówna, *Wyrazy złożone nowszej polszczyzny kulturalnej. Próba systematyki*, Kraków 1951, s. 1. [Warto przypomnieć, że badaczka w późniejszym okresie publikowała pod nazwiskiem I. Bajerowa].

⁵ A. Nagórko, *Podręczna gramatyka języka polskiego*, Warszawa 2010, s. 199.

⁶ D. Ochmann, *Współczesne polskie composita. Próba typologii* [w:] R. Przybylska, J. Kąs (red.), *Symbolae grammaticae in honorem Boguslai Dunaj*, Kraków 2010, s. 427.

Inny aspekt wyrazów złożonych stanowi kwestia ich rozpowszechnienia w języku polskim. Hanna Jadacka zaznacza, że w latach powojennych kompozycja jako technika słowotwórcza uznawana była za obcą naturze polszczyzny, a przekonanie to straciło rację bytu dopiero po opublikowaniu monografii Zofii Kurzowej⁷. Kwiryna Handke uważa natomiast, że złożenia są zjawiskiem typowym dla nazewnictwa własnego, podczas gdy ich ogromna liczba w słownictwie pospolitym uznana została za element obcy lub utworzony według obcych wzorów⁸.

Warto byłoby przytoczyć tutaj wyniki analizy neologizmów polskich, przeprowadzonej u progu XXI wieku przez H. Jadacką. Wśród neologizmów słowotwórczych, utworzonych po drugiej wojnie światowej w latach 1945–1995, formy motywowane przez dwie podstawy słowotwórcze były w polszczyźnie rzadsze niż derywaty proste. Wśród analizowanych złożzeń większość (64%) stanowiły formacje interfiksalne, pozostałe natomiast okazały się formacjami interfiksalnie-paradygmatycznymi, strukturami bezafiksalnymi bądź też formacjami interfiksalnie-sufiksalnymi (odpowiednio 16%, 15% oraz 4%)⁹.

Współcześnie jesteśmy świadkami pojawiania się coraz większej liczby wyrazów złożonych. Krystyna Waszakowa porusza temat uintensywnienia się tendencji przejawiających się albo w dążności do precyzji i wyrazistości semantycznej struktur wyrazowych lub do skrótu, albo też – do powstawania złożzeń, w których zauważalne jest jednocześnie działanie obu tych czynników¹⁰. Równocześnie rośnie liczba złożzeń bezafiksalnych, powstających w wyniku zestawiania bez jakichkolwiek przekształceń jednoznacznych elementów składowych. Według H. Jadackiej zjawisko to zapoczątkowane zostało w latach siedemdziesiątych¹¹. Elena Koriakowcewa podkreśla, że ten nowy typ złożzeń, kompleksowo wyrażających pojęcia atrybutywne i sytuacyjność, jest tak produktywny, ponieważ odpowiada współczesnym zapotrzebowaniom użytkowników języka, zaspokaja potrzebę **skrótowego nazywania złożonych pojęć**, które w innym wypadku należałoby nazywać za pomocą analitycznych konstrukcji predykatywnych¹².

2. Zmiany słowotwórcze w języku polskim

Zachodzące od drugiej połowy XX w. procesy globalizacyjne powodują zmiany sposobu życia, zachowania, światopoglądu i kultury, wywierając również znaczący wpływ na system słowotwórczy. Stale wzrasta liczba wyrazów generowanych

⁷ Mowa o monografii *Złożenia imienne we współczesnym języku polskim*, Warszawa-Kraków 1976, zob. H. Jadacka, *System słowotwórczy polszczyzny (1945–2000)*, Warszawa 2001, s. 57.

⁸ K. Handke, *Budowa morfologiczna i funkcje compositów polskich*, Wrocław-Warszawa 1976, s. 5.

⁹ H. Jadacka, *op. cit.*

¹⁰ K. Waszakowa, *Composita – charakterystyczna struktura przełomu XX/XXI w.* [w:] J. Chojrak, T. Korpysz, K. Waszakowa (wyd.), *Człowiek. Słowo. Świat*. Warszawa 2010, s. 352.

¹¹ H. Jadacka, *op. cit.*, s. 121.

¹² E. Koriakowcewa, *Słowotwórcze zasoby nowych stylów funkcjonalnych w językach słowiańskich*, „*LingVaria*” 1 (17) 2014, s. 28–29.

za pomocą przyrostków genetycznie obcych¹³. Charakterystyczne dla najnowszej polszczyzny są złożenia z członem obcym, np. z częstkami *narko-*, *cyber-*, *eko-* czy *euro-*¹⁴. Środkiem globalizacji współczesnej kultury stał się język angielski, dlatego tu i dalej pojęcie internacjonalizacji używane będzie zamiennie z pojęciami anglicyzacji czy też amerykanizacji.

E. Koriakowcewa pisze również o wchłanianiu przez język polski „kosmopolitycznego slangu” oraz zwiększaniu się aktywności słowotwórczej i produktywności kalk oraz hybryd, podkreślając jednocześnie, że „ameroglobalizacja” sprzyja zmniejszaniu się różnorodności stylistycznej i zacieraniu granic między stylami funkcjonalnymi. Badaczka formułuje tezę o ogólnej degradacji stylu neutralnego, co wiąże się z uaktywnieniem niższych rejestrów językowych, tj. argot języka potocznego i wulgarnego. Jedynym stylem funkcjonalnym niepodlegającym degradacji i wulgaryzacji pozostaje styl naukowy. Pod wpływem czynników socjokulturowych i w związku z globalną degradacją i stylistycznym uproszczeniem języków słowiańskich zmieniają się również kryteria ustalania stylów funkcjonalnych, a w konsekwencji także stylistyczna mapa tych języków. Z tej przyczyny można byłoby mówić o nowym podziale stylistycznym oraz nowych stylach funkcjonalnych. Style te posiadają własne cechy słowotwórcze, leksykalne, gramatyczne i syntaktyczne, jak język chociażby środków masowego przekazu, reklamy, socjolekt komputerowy i dyskurs religijny¹⁵.

3. Stan badań nad nowo powstałymi wyrazami złożonymi w czasie pandemii

Mimo swojej stosunkowo niedługiej historii słownictwo powstałe od momentu pojawienia się wiadomości o coraz liczniejszych przypadkach zachorowań na COVID-19 doczekało się już wielu opracowań. Do najbardziej obszernych prac, opublikowanych przed końcem kwietnia 2021 roku, należą artykuły Katarzyny Kuligowskiej oraz Agnieszki Cierpich-Kozieł¹⁶.

Pierwsza z badaczek wymienia w swojej pracy zarówno dziesiątki nowych złożzeń analitycznych z komponentem *korona-*, jak również innych compositów (np. *maseczkomania*, *pandemiopsychoza*). Wyłoniła ona również formacje z komponentem *e-* (*e-nauka*, *e-sport*), pojedyncze złożenia z tematem niesamodzielnym, (np. *telemedycyna*) oraz złożenia z komponentem o postaci zdeintegrowanej (np. *maseczkomat*, *wymazobus*). Ponadto K. Kuligowska podaje przy tym przykłady pojawiających się w czasie pandemii koronawirusa przesunięć semantycznych polegających głównie na zawężeniu znaczenia leksemów. Jej artykuł porusza również temat widocznej w innowacjach leksykalnych tendencji do internacjonalizacji języka, rozumianej, za K. Waszakową, jako jednostronna relacja polegająca na wpływie jednej

¹³ H. Jadacka, *op.cit.*, s. 143.

¹⁴ E. Sękowska, *Neologizmy słowotwórcze we współczesnej polszczyźnie (wybrane tendencje)*, „Eslavística Complutense” 12/2012, s. 101.

¹⁵ E. Koriakowcewa, *op. cit.*, s. 9.

¹⁶ Zob. A. Cierpich-Kozieł, *Koronarzeczywistość – o nowych złożeniach z członem korona – w dobie pandemii*, „Język polski” 4/2020, s. 102–117 oraz K. Kuligowska, *Język w czasach zarazy. O wpływie pandemii na system leksykalny języka polskiego i rosyjskiego*, „Acta Polono-Ruthenica” XXV/3, 2020, s. 109–125.

grupy języków (język angielski) na drugą (język polski)¹⁷. Przejawami tej tendencji są takie zjawiska, jak: aktywizacja procesu tworzenia złożzeń bezafiksalnych wpływających na wzrost aglutynacyjności w języku polskim (np. *koronabus*, *koronahejt*), zapożyczenia bezpośrednie (np. *lockdown*) oraz formacje tworzone już na gruncie języka zapożyczającego od kluczowych w danym okresie wyrazów obcego pochodzenia (np. *covidowiec*, *koronalsi*).

A. Cierpich-Koziół zestawiała w swoim artykule złożenia z członem *korona-*, omówiła ich status formalny oraz pogrupowała je w pola semantyczne. Badaczka zauważyła, że zasób leksykalny polszczyzny wzbogacił się również o sam neosemantyzm *korona*, który występuje w znaczeniach: 1) 'nowy wirus, koronawirus'; 2) 'czasy koronawirusa, okres pandemii'. Ponadto prześlędzona została zarówno etymologia leksemu *koronawirus*, jak również kwestia wpływu języka angielskiego na composita z członem *korona-* oraz na pozycję przymiotnika *koronawirusowy* względem rzeczowników. Badaczka zauważyła, że użytkownicy języka polskiego w sposób kreatywny zaczęli używać członu *korona-*, który odseparowano od leksemu *koronawirus*, będącego całkowicie przyswojonym zapożyczeniem właściwym z języka angielskiego. Równocześnie wykazała, że jedynie dziesięć spośród pięćdziesięciu dwóch neologizmów słowotwórczych powstało po połączeniu z drugim członem obcym, zapożyczonym z angielskiego. Językoznawczynie konstatuje, że wpływ języka angielskiego na composita z członem *korona-* jest znikomy. W zdecydowanej większości wypadków złożenia te należą bowiem do grupy formacji hybrydalnych, gdyż są owocem językowej kreatywności Polaków i nie mają ekwiwalentów źródłowych w języku angielskim.

A. Cierpich-Koziół podkreśla również bezprecedensową dynamikę powstawania pandemicznych neologizmów słowotwórczych. W rezultacie pojawiania się w serwisach informacyjnych, gdzie w krótkim czasie powtarzano je dziesiątki lub setki razy, nowe wyrazy od razu wchodziły do językowego uzusu. Z kolei za „oddolnym sposobem” wprowadzania neologizmów do obiegu językowego stoją masy obywateli, zmuszonych do tzw. izolacji społecznej w swoich domach i w tym czasie aktywnych w Internecie.

Mimo tego dynamizmu i ogromnej liczby nowych wyrazów brak w powyżej wymienionych pracach przykładów złożzeń właściwych, powstałych przy pomocy interfiksów czy też końcówek fleksyjnych. Nasuwać się może pytanie, czy wzrastająca popularność złożzeń bezafiksalnych nie doprowadzi do zaniku złożzeń interfiksalnych, które w przeszłości były bardziej popularne.

4. Leksemy deprecjonujące w czasie pandemii

Jak już wspomniano, współcześnie daje się zaobserwować zjawisko przenikania wyrazów potocznych oraz obraźliwych do wszelkich warstw języka. W grupie badanych tekstów wyodrębniono m. in. wyrazy *koronaściema* (*koronaściema*), *koronabzdura*, *koronamenel*, *koronahiena*, *koronazjeb*. Należą one do różnych pól semantycznych, tj. *koronaściema* i *koronabzdura* opisują pandemiczną rzeczywistość społeczną,

¹⁷ K. Waszakowa, *Internacjonalizacja w słowotwórstwie polszczyzny przełomu XX i XXI wieku jako przykład jednostronnych kontaktów językowych*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 2019, t. 75, s. 189.

natomiast *koronamenel*, *koronahiena* oraz *koronazjeb* określają osoby. Cechą wspólną wszystkich tych leksemów jest ich negatywne zabarwienie emocjonalne.

Koronaściema

W internetowym Słowniku języka polskiego PWN¹⁸ wyraz *ściema* zdefiniowany został jako: 'pot. «kłamstwo, oszustwo»'. Dodanie do niego przedrostka *korona-* nie zmienia zasadniczo jego znaczenia, zawęża je jedynie do określenia globalnej sytuacji w czasie trwania pandemii czy też rzekomej przyczyny śmierci. Znajdziemy go w tytułach wiadomości:

Zakażony prezydent Zielonej Góry: Chętnie bym cofnął słowa o „koronaściemie” (TVP Info).

Epidemia czy „koronaściema”? – opinie mieszkańców (Przegląd Olkuski).

Chińska koronaściema (Monitor Local News).

Pojawia się on także w różnego rodzaju anonimowych komentarzach do postów:

Brak naukowych wyjaśnień tylko koronaściema. (money.pl).

W zdaniu powyższym *koronaściema* pełni funkcję elipsy, zastępując zdanie współrzędnie złożone.

Codziennie w PL umiera 1095 osób, a [...] na corona ściemę umarło do tej pory 500 osób (trojmiasto.pl).

Koronaściema go położyła? R.I.P. (tygodniksiedlecki.com).

W powyższym przykładzie nie tylko podmiot zdania, ale również jego orzeczenie są wyrażeniami slangowymi. *R.I.P.* jest natomiast internacjonalizmem pochodzącym z łaciny (*requiescat in pace*), a używanym najczęściej w krajach anglojęzycznych. Na język polski tłumaczy się do z reguły jako *niech spoczywa w pokoju* (PWN).

Koronabzdura

Bzdura definiowana jest w słowniku PWN jako 1) 'coś, co nie ma sensu'; 2) 'rzecz, sprawa niepoważna'. W nagłówkach serwisów informacyjnych leksem ten pojawia się najczęściej jako zapowiedź mającej nastąpić polemiki:

Kosmiczne koronabzdury. Fake newsy czasów pandemii (Polska Times).

Leszczyński: Dlaczego tak wielu ludzi wierzy w koronabzdury? (Krytyka Polityczna).

„Wyliminujemy się sami”. Ekspert komentuje koronabzdury promowane przez celebrytów (Noizz.pl).

¹⁸ Słownik języka polskiego <https://sjp.pwn.pl/> powstał na podstawie Słownika 100 tysięcy potrzebnych słów, pod red. J. Bralczyka, wyd. I, Warszawa 2005. W artykule będę używać w odniesieniu do tego słownika skrótu PWN.

Jeszcze dosadniej, często w połączeniu z innymi wyrazami o charakterze obraźliwym, leksem ten używany bywa w komentarzach umieszczanych pod artykułami:

*Ludzie, debile, nadal **wierzą w koronabzdurę**, no ale coś zrobić. Debilami bez mózgu zostaną na zawsze (wiocha.pl).*

*Przeszukałem instagram i fb, nie ma takiej osoby, **typowe koronabzdury** i sianie propagandy by naiwny ciemniak bał się bardziej (TVP Info).*

*Poprosimy krótki, rzeczowy i na bieżąco aktualizowany poradnik: do których krajów można bezproblemowo pojechać/polecieć (...) bez wpadania w **kwarantanny, przymusowe koronatesty, koronaszczepienia i inne koronabzdury** (Tokfm.pl).*

Koronahiena

Koronahiena to kolejny rzeczownik deprecjonujący czasów pandemii. Zbudowany został na bazie metaforycznego znaczenia wyrazu *hiena*, 'pogard. «o człowieku bezwzględnym, żerującym na nieszczęściu innych»' (PWN). W połączeniu z prefikso-
idem *korona-* oznacza zaś osoby, głównie polityków, 'budujących swoją karierę na tym, co się dzieje'¹⁹.

***KoronaHieny**. Polacy i polski rząd walczą z zagrożeniem koronawirusem, a opozycja i funkcjonariusze jej mediów rozsiewają fejk newsy kłamiąc i oszukując (Facebook).*

Największą popularność leksem *koronahiena* zyskał we wpisach pochodzących z serwisu Twitter. Funkcjonuje tam głównie w kontekście politycznym, służąc jako narzędzie pomówienia i zniesławienia, np. w poniższych eksцерptach:

*Ile musi zachorować, żeby **KoronaHieny** były zadowolone?*

*Czy oni uznali **hasło KoronaHieny** za wyzwanie i postanowili dzisiaj sięgnąć absolutnego dna?*

*Moralne dno, **koronahieny dorabiające się na ludzkim nieszczęściu**, Polska was rozliczy, może nie dzisiaj, ale przyjdzie ten dzień, kiedy durne uśmieški znikną z waszych twarzy [...].*

Koronamenel

Analogicznie do poprzednich przykładów zbudowany jest wyraz *koronamenel*. Menel to 'posp. «człowiek z marginesu społecznego»' (PWN), natomiast *koronamenel* to ten, który swój styl życia kontynuuje w czasie pandemii, co widać na przykładzie nagłówka z serwisu informacyjnego, który przytaczam poniżej:

***Koronamenele** na osiedlu w Kuźni Raciborskiej. Piją wódkę, ubliżają przechodniom (Nowiny.pl).*

¹⁹ J. Kubicki, *Mamy nowe sformułowanie – koronahieny*, 16.10.2020, <http://wzg.net.pl/janusz-kubicki-doszlo-nowe-sformulowanie-koronahieny> [dostęp: 29.04.2021].

Do listy wykroczeń takich osobników w czasie pandemii dochodzi jeszcze lekceważenie zasad wprowadzonych w celu ograniczenia rozprzestrzeniania się koronawirusa:

Koronamenele: *Publicznie pili wódkę, ubliżali przechodniom, zniszczyli ławkę... Robili to wszystko w grupie, pomimo zakazu zgromadzeń (Nowiny.pl).*

Koronadebil

Kolejną grupą społeczną piętnowaną w czasie pandemii są tzw. *koronadebile*. Złożenie to jest semantycznie bliskie przejętemu z języka angielskiego neologizmowi *kowidiota* (ang. *covidiot*, *Covid* + *idiot*) w znaczeniu człowieka nieadekwatnie, tj. zbyt nerwowo lub zbyt lekceważąco reagującego na wydarzenia i ograniczenia związane z epidemią koronawirusa²⁰. W badanym materiale korpusowym leksem ten nie występuje w funkcji nagłówka wiadomości, jest jednak licznie reprezentowany zarówno w komentarzach do artykułów, jak i w mediach społecznościowych:

Drodzy Koronadebile, zajętych jest 1700 respiratorów przez chorych na COVID19 (Twitter).

*Jeżeli ktoś z naszych znajomych złapie Koronawirusa to pamiętajcie, że trzeba go zwyzywać za to, że miał czelność go złapać! Ba! Jeszcze zaraża idiota wszystkich! Przecież zrobił to specjalnie! Zwyzywać i najlepiej oznaczyć, gdzie mieszka, **koronadebil!** (Instagram).*

W powyższych ekscerptach silnie zarysowuje się ironia. W pierwszym przykładzie świadczy o tym zestawienie inwektywy *koronadebile* z przymiotnikiem *drodzy* wyrażającym pozytywny stosunek do odbiorcy. W drugim – ironia wynika z kontekstu zdania, które jednocześnie broni osób zakażonych i pozornie nawołuje do ich potępiania. Leksem *koronadebile* występuje zawsze w funkcji epitetu znieważającego, co wyraźnie obrazują poniższe przykłady:

*Jakiś **komentarz koronadebili**, że to grypa i umierają starzy ludzie?* („Gazeta Wyborcza”).

*Jesteś **koronadebil bezmózgu** (doba.pl).*

W powyższych komentarzach daje się ponadto zauważyć coraz silniejsza tendencja do skracania wypowiedzi. Im bardziej eliptyczne stają się zdania, tym bardziej oczywiste jest, że jedyną intencją komentujących było urażenie autorów artykułu.

Koronazjeb

Jeszcze bardziej obraźliwy jest leksem *koronazjeb* definiowany przez *Miejski Słownik Slangu*²¹ w następujący sposób: ‘człowiek, który nie stosuje środków ostrożności przeciw koronawirusowi i namawia do tego innych’. Wyraz ten cieszy się dużą popularnością wśród użytkowników serwisów społecznościowych:

Największy koronazjeb w przestrzeni medialnej. Zakłamaný hipokryta. Tłusty kot. Menda (wykop.pl).

²⁰ Zob. K. Kuligowska, *op. cit.*, s. 114.

²¹ <https://www.miejski.pl/slowo-Koronazjeb> [dostęp: 29.04.2021].

Odezwał się **następny koronazjeb!** (Twitter).

Można go zarzucać faktami a on zamyka oczy. To nawet **nie idiota tylko koronazjeb**. On ma ludzi na sumieniu (Twitter).

Dziennikarz szukałby powodu, dla którego tylu amerykańców umiera na gripę. **Korona-zjeb napisałby to, co Pan** (Twitter).

Badanie materiału pozwoliło na wyłonienie jeszcze innych znaczeń tego leksemu. W niektórych wypowiedziach bywa on używany jako synonim koronawirusa:

O mój boże tak ten rok miał być legendarny tutaj jakiś **koronazjeb przyszedł** (Twitter).

Ja właśnie też [mam ochotę zagrać w siatkówkę] ale mi **koronazjeb nie pozwala** (Twitter).

Zdam maturę wszystko się ułoży **koronazjeb sobie pójdzie** [...] wróci szczęście miłość zdrowie pieniądze i wszystko o czym zapomniałam yolo (Twitter).

Wyekscerpowane powyżej leksemy funkcjonują również jako tzw. hasztagi, czyli znaczniki oznaczające słowa kluczowe. Przypisywane są one do krótkich wiadomości na mikroblogach i serwisach społecznościowych takich jak Facebook, Twitter, Instagram czy Wykop.pl. Należą do nich m.in.: *koronabzdury*, *koronadebil*, *koronaściema*, *koronazjeb*. Popularne jest również używanie powyższych wyrazów do tworzenia nazw anonimowych kont użytkowników lub grup, np. **KoronaBzdury** – *fałszywa pandemia*, **Koronaściema 2020 bez trola i hejtu**, **Świadomi-Koronaściema** Tomaszów Mazowiecki.

Omówione powyżej przykłady zostały dobrane tak, aby jak najczytelniej zobrazować zjawisko degradacji i wulgaryzacji języka. O tym, że nie wszystkim użytkownikom Internetu podobają się tego typu wyrazy, świadczy fragment wiersza „Infodemia” autorstwa użytkownika Fraszkolubnik opublikowany na serwisie Publixa.com:

(...)

Zło się rozlało na forach

Pisane swojskim językiem.

Nie potrzebuje doktora

Chory na **covidkrytykę**.

Koronawirus trwoży,

Zabija w ludziach słowa.

Gdy dzieli się i mnoży,

Umiera polska mowa.

Powiedzmy wreszcie **STOP**

wyrazom w służbie zła!

Stwórzmy *top of the top*

Covidowego dna:

Koronabzdura
Koronaściema
Koronahejt
Koronazjeb

Koronahiena
Koronacena
Koronamit
Koronawstyd
 (...)

Podsumowanie

Zamykając powyższe rozważania, należałoby stwierdzić, że wśród powstających w czasie pandemii wyrazów zanika produktywność złożeń właściwych, natomiast znakomitą większość compositów stanowią bezafiksalne zrosty. O ile ogólnie w języku polskim zauważalny jest silny wpływ języka angielskiego, o tyle jedynie niewielki procent neologizmów słowotwórczych, w tym również wyrazów złożonych, powstał w wyniku połączenia z członem obcym, zapożyczonym z języka angielskiego. Wpływ tego ostatniego na composita z członem *korona-*, stanowiące ogromną większość wszystkich neologizmów, jest znikomy. Warto jednak zwrócić uwagę na występujące w przytoczonych tu tekstach anglicyzmy, takie jak *fake newsy*, *celebryci*, *top of the top*. W języku polskim widoczny jest wzrost popularności wyrażen potocznych i wulgarnych, przy czym w nagłówkach serwisów informacyjnych zastosowanie znajdują leksemy mniej obraźliwe, natomiast bardziej wulgarne pojawiają się w komentarzach do postów oraz we wpisach do serwisów społecznościowych. Wiele spośród przytaczanych przykładów ma charakter eliptyczny, świadczący o tendencji do skrótu, natomiast występujące w materiale empirycznym złozenia z członem *korona-* przybierają najczęściej formy mianownika, co zdaje się potwierdzać tezę o ubożeniu polskiej stylistyki.

Bibliografia

- Cierpich-Kozieł A., *Koronarzeczywistość – o nowych złozeniach z członem korona – w dobie pandemii*, „Język polski” 4/2020, s. 43–58.
- Falana-Jafra A., *Ślady pandemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2 w potocznym języku polskim. Analiza wstępna*, „Com.press” 3 (2) 2020, s. 38–49.
- Gaertner H., *Gramatyka współczesna języka polskiego*, Lwów–Warszawa, 1934.
- Gębka-Wolak M., *Jak polszczyzna radzi sobie z koronawirusem? O środkach językowych wykorzystywanych do opisu rzeczywistości w czasie pandemii*, 19.03.2021, <http://dyskursdialog.org/2021/03/19/jak-polszczyzna-radzi-sobie-z-koronawirusem1567> [dostęp: 26.04.2021].
- Gluza R., *Nowe słowa. Nowe produkty. Nowe zawody. Nowe zjawiska*, 27.03.2021, <https://tvn24.pl/premium/koronawirus-nowe-choroby-slowa-technologie-i-zjawiska-5052820?source=rss> [dostęp: 19.04.2021].
- Grochola-Szczepanek H., *Rzeczowniki złożone w gwarach polskich*, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków 2002.
- Handke K., *Budowa morfologiczna i funkcje compositów polskich*, Wrocław–Warszawa 1976.

- Jadacka H., *System słowotwórczy polszczyzny (1945–2000)*, Warszawa 2001.
- Klemensiewicz Z., *Gramatyka współczesnej polszczyzny kulturalnej w zarysie*, Lwów–Warszawa 1939.
- Klemensiewiczówna I., *Wyrazy złożone nowszej polszczyzny kulturalnej. Próba systematyki*. Wydawnictwo Studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1951.
- Koriakowcewa E., *Słowotwórcze zasoby nowych stylów funkcjonalnych w językach słowiańskich*, „LingVaria” 1 (17) 2014, s. 9–32.
- Kuligowska K., *Język w czasach zarazy. O wpływie pandemii na system leksykalny języka polskiego i rosyjskiego*, „Acta Polono-Ruthenica” XXV/3, 2020, s. 109–125.
- Kurzowa Z., *Złożenia imienne we współczesnym języku polskim*, Warszawa–Kraków 1976.
- Miturska-Bojanowska J., *Leksyka języka polskiego i rosyjskiego w czasach zarazy*, „Acta Polono-Ruthenica” XXVI/1, 2021, s. 93–111.
- Nagórko A., *Podręczna gramatyka języka polskiego*, Warszawa 2010, s. 199.
- Ochmann D., *Współczesne polskie composita. Próba typologii* [w:] R. Przybylska, J. Kąś (red.), *Symbolae grammaticae in honorem Boguslai Dunaj*, Kraków 2010, s. 427–436.
- Sękowska E., *Neologizmy słowotwórcze we współczesnej polszczyźnie (wybrane tendencje)*, „Eslavistica Complutense” 12/2012, s. 97–103.
- Szober S., *Gramatyka języka polskiego*, Lwów 1923.
- Waszakowa K., *Composita – charakterystyczna struktura przełomu XX/XXI w.* [w:] J. Chojrak, T. Korpysz, K. Waszakowa (wyd.), *Człowiek. Słowo. Świat*. Warszawa 2010, s. 351–363.
- Waszakowa K., *Internacjonalizacja w słowotwórstwie polszczyzny przełomu XX i XXI wieku jako przykład jednostronnych kontaktów językowych*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 2019, t. 75, s. 179–193.
- Wpływ pandemii koronawirusa na język*. Rozmowa z dr. hab. Markiem Łazińskim z Instytutu Języka Polskiego, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, <https://cwid.uw.edu.pl/wpływ-pandemii-koronawirusa-na-jezyk> [dostęp: 19.04.2021].

Słowniki

PWN – *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/>.

Miejski Słownik Słangu, <https://www.miejski.pl/>.

Polish compound nouns that were created during the time of COVID-19 pandemic, particularly these with the productive stem korona- Abstract

This article focuses on Polish compound nouns that were created during the time of COVID-19 pandemic, particularly those nouns with the productive stem korona-. The research material was excerpted from Polish magazines and internet texts, published between the beginning of the pandemic and April of 2021. The principal aim of the paper was to examine the new compound words in the context of two trends occurring in the Polish language in the early 21st century: internationalisation and degradation. While relatively few of the new words are anglicisms, many of them belong to the lower registers of speech or are offensive. Most vulgar vocabulary is to be found in comments and posts on social networks. The highlighted lexemes are mostly used in the nominative case, which indicates an impoverishment of Polish stylistics.

Key words: pandemic, word formation, compounds, neologism, vocabulary, derivation, internationalisation, depreciation

Польские сложные существительные, которые появились в языке во время пандемии COVID-19

Резюме

Настоящая статья посвящена польским сложным существительным, которые появились в языке во время пандемии COVID-19. Материал для исследования взят из польских журналов и интернет-текстов с момента начала пандемии до апреля 2021 г. Основной целью статьи является изучить новые сочетания слов в контексте двух тенденций, отражающихся в польском языке начала 21 века: интернационализации и деградации. Относительно немногие из новых слов данного типа являются англицизмами, многие из них относятся к низшим регистрам речи или оскорблениям. Выделенные лексемы чаще всего употребляются в именительном падеже, что может свидетельствовать о снижении польской стилистики по отношению к анализируемой группе слов.

Ключевые слова: лексика, пандемия, словообразование, сложное слово, семантика, неологизм, словарный запас, интернационализация

Jadwiga Grunwald, mgr
badacz niezależny
ORCID 0000-0003-2483-1258
e-mail: jadwiga@eufrutki.net

Jadwiga Grunwald, M.A.
independent researcher